

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ф.н. Денка Недева Кръстева

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“

по: област на висше образование – 2. Хуманитарни науки
професионално направление – 2.1. Филология (Руска литература)

Автор: доц. д-р Николай Михайлов Нейчев – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Тема: Проблемът за времето в *Петокнижието* на Достоевски (Хронос. Кайрос. Вечност.)

1. Общо представяне на процедурата и дисертанта

Със заповед № РД-21-59 от 16.01.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Проблемът за времето в *Петокнижието* на Достоевски (Хронос. Кайрос. Вечност.)“ за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология (Руска литература). Автор на дисертационния труд е доц. д-р Николай Михайлов Нейчев, член на Катедрата по руска филология към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ и дългогодишен преподавател по Руска литература на 19 век, авторитетен изследовател на творчеството на Ф. Достоевски.

Представеният от Николай Нейчев комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. За оценка приемам представеният от кандидата дисертационен труд от 679 страници, приложените 5 студии и 10 статии.

2. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд се вписва в актуалното мащабно проучване на религиозната съставяща на руската литература. След разкриването на храмовата структура и месианската идея в религиозно-философските романи на Достоевски в своите предходни монографии от 2001 и 2009 г., Николай Нейчев се съсредоточава върху проблема за времето в тези романи от позициите на актуалната в хуманитаристиката интердисциплинарност.

3. Познаване на проблема

Изследването респектира с ерудицията на автора, свързана с изследването на времето в няколко области на научното знание: история на философията, богословие и иконография, физика, достоевистика.

4. Методика на изследването

Предложената в дисертацията изследователска теза за тристепенност на времето в религиозно-философските романи на Достоевски се разгръща и доказва с напълно адекватно приложен интердисциплинарен подход към проблема, включващ множество методи: историко-философски, историко-литературен, богословски, съпоставителен (Библия и литература, иконография и литература), интертекстуален, текстологически, лингвостатистически.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите - наличие/липса на плагиатство

Представеният за защита труд е построен върху оригиналната авторска теза за тристепенно присъствие на времето в религиозно-философските романи на Достоевски – Хронос, Кайрос и Вечност и е структуриран в три части. *Първата част* проследява в пълнота развитието на идеите за физическото време - Хронос в историята на философията от Античността до наше време от ракурса про и контра Достоевски. Върху широкообхватен материал от художествените текстове на писателя, включително и черновите им варианти, дневниците, кореспонденцията последователно се установяват точките на сближаване и на различие с всяка една от разглежданите представи за времето. Наред с това се следи прилагането в достоевистиката на една или друга философска теза за физическото време или негова интерпретация. Н. Нейчев се разграничава от всички предходници. Предложен е извод за недостатъчността на представите за физическото време за обясняване на времевата проблематика в света на писателя, заради оставащи необяснени, според изследователя, сегменти в текстовете. Важен резултат в тази част на дисертацията е твърдението за „двойственозвучащ времеви палимпсест“, което е основа за разгръщането на изследването в следващите – централни части на труда. Оценявам лингвостатистическите наблюдения с установяване на съществени в модела на Достоевски маркери за време - тематически комплекси (бързотекущо настояще, нощ, детство), връзката време-герой (нощ – инфернален персонаж, ангелически персонаж – детство, лично време – идеология), типологията „инфернален персонаж – времева протяжност“, „ангелически персонаж – свиване на времето“. Наблюденията над маркерите за време са обобщени в твърдението за „драматургията на времето“ като специфична, авторова идея, според която се противопоставят времето на реалния, веществен свят и вечността, в която „има Бог и други закони“.

Втората част на труда интерпретира времето като религиозно-философски проблем и е построена върху богословския концепт Кайрос и понятието „кайротизация“ на времето на героя, както и върху намерението на Достоевски да напише „Житие на великия грешник“ с твърдението, че петте романа са интегрални части на „Житие“ (с. 585). Предприето е постъпателно сравнение на дните – датите от календара в романите и в религиозния житиен календар в Чети – Мините като икона на времето. Твърдя, че тази изследователска процедура се предприема за първи път в достоевистиката. Н. Нейчев осъществява интересна логическа

операция на пренос на календара на житията върху времето на героите в религиозно-философските романи. Безусловни са наблюденията над религиозното съдържание и смисъл на датите на началното действие във всеки от романите - (7 юли в „Престъпление и наказание“, 31 август – 1 септември в „Братя Карамзови“, 14 септември в „Бесове“, 19 септември в „Юноша“, 27 ноември в „Идиот“) - като основа на разкриване на последващи важни дати и образи на скрит и единен религиозен календар в петте книги. Не са малко рисковете, които са приети с такава изследователска задача – да се покаже житийното начало чрез времето в романовото всекидневие на героите (вместо привичното търсене на житийни мотиви в обемната литература, посветена на агиографската традиция в романите на Достоевски).

Срещу представените наблюдения върху съвпаденията между датите от религиозния календар, мотивите в житията и календара на събитията в романовото време трудно може да се възрази, но дори и самият Н. Нейчев на места посочва в текста опасност от свърхинтерпретация (с. 369-370). По този повод провокативната идея житийното да се изследва чрез времето поражда редица въпроси и желание за дискусия. Основният ми въпрос е дали наистина Достоевски следва така плътно Чети-минеите в толкова продължителен творчески период (1865 – 1880)? Понеже житието е един от най-формализираните литературни жанрове, изграден от общи места, следващият въпрос е дали все пак Достоевски по-скоро не следва практиката на структуриране на житието чрез съчетаване на житийни топоси? Дали не става дума за творческо преплитане на топоси от различните типове житие в руската агиография – мъченическо, апостолическо, монашеско, житие на юродив с установените модели *imitatio Christi*, *imitatio apostoli*, *imitatio angeli*, *imitatio Marii* и модела *imitatio Antichristi*? Този въпрос възниква особено на фона на интензивното в наши дни научно увлечение в търсенето на константи, устойчиви мотиви и сюжети и респектиращото мащабно проучване на житийната топика – например на Томас Пратч (2005), в активнодействащия агиографски семинар към Сектора в ИРЛИ РАН и т.н., както и на установяването ѝ в литературата от по-късни периоди.

Третата част на труда изследва ипостазиранието на Вечността, към която героите се оказват причастни в екстремни моменти в художествения свят на петте романа. Предложена е авторова методика на нейното установяване с проследяване на 9 условия – знаци за изход от физическото време. Изследването анализира докосването на героя до Вечността чрез близост на изображението в екстремен момент с утвърден иконографски сюжет. Доц. Нейчев анализира тази близост с наблюдения над колористиката - доминирането на червен-черен-бял-жълт, установена в романите със статистическия метод. Установените „икони“ в петте романа са в зони на идейно движение от изпитания към спасителния религиозен идеал. Освен представената в дисертацията иконографска традиция, мисля, че би било полезно да се отчете многотомното изследване на културната история на цветовете на Мишел Пастуро, независимо че наблюденията не засягат православие. По повод полемиката за жълтия цвят

и неговата амбивалентност ще отбележа движението на семантиката му дори само в религиозни контексти, очевидно например във въпроса „Защо Юда го рисуват в жълто?“ или пък във връзка с цветовете на смъртните грехове, съвпадащи с установената цветова картина в романите.

Обобщенията и изводите, представени в *Заключението*, отразяват същността на проведеното изследване. За финал ще отбележа, че изследването е написано талантиво и артистично в издържан стил на философизация на филологическото знание и филологизация на философията, в това число и филологизация на богословска/иконографска проблематика. Колосалната библиография, приложена към труда, е коректно използвана в научния спор или аргументация.

6. Преценка на публикациите и личния принос на дисертанта

Представените студии и статии апробират основни параграфи от трите части на дисертацията, затова не се налага да се анализират отделно. Те са публикувани в различни български издания, в Русия и в Полша, така че русистиката вече е запозната с основни части от новия труд на доц. Нейчев.

7. Автореферат

Авторефератът отразява достатъчно пълно основното съдържание на дисертационния труд, коректно представя концепцията и основните резултати в него.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Считам, че въз основа на труда може да се подготвят спецкурсове за студенти в магистърска степен, а основните резултати могат да бъдат основа на бъдещи конференции или научни издания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на доц. д-р Николай Нейчев „*Проблемът за времето в Петокнижието на Достоевски (хронос, кайрос, вечност)*“ е оригинално, авторско интердисциплинарно изследване на нееднозначната темпорална проблематика в петте най-значими произведения на Достоевски. С приносната в достоевистиката новаторска концепция за тристепенното време, с постигнатите основни резултати дисертацията отговаря на всички изисквания, предявявани от Закона за научните степени. В съответствие с тази оценка, убедено препоръчвам да бъде присъдена на доц. д-р Николай Михайлов Нейчев научната степен „доктор на науките“ в професионално направление Филология (Руска литература).

26 февруари 2023 г.

Изготвил становището: .....

Проф. д.ф.н. Денка Кръстева